

4. Хитрюк В. В. Основы обучения и воспитания детей с особенностями психофизического развития: вопросы и ответы. – Барановичи: РИО БарГУ, 2011. – 198 с.
5. Холковська І. Л. Корекційна педагогіка. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. – 328 с.

The article describes the main principles and directions of teacher's correctional social work with children who have special needs in inclusive education.

Keywords: social worker, correctional work, children with special needs, inclusive institution.

Отримано 25.2.2012

УДК 37.013.77

С.В. Поліщук

РОЛЬ ГРУПОВОЇ РОБОТИ У ПСИХОЛОГІЧНІЙ РЕАБІЛІТАЦІЇ. АРТ-ТЕРАПІЯ

В статті висвітлено основні відомості про психологічну реабілітацію як науку. Розкрито важливість проведення групових та індивідуальних робіт, зокрема роль арт-терапії у психологічній реабілітації.

Ключові слова: психологічна реабілітація, стрес, тренінг, консультація, терапія, принцип.

В статье отражены основные сведения о психологической реабилитации как науке. Раскрыта важность проведения групповых и индивидуальных работ, в частности роль арт-терапии в психологической реабилитации.

Ключевые слова: психологическая реабилитация, стресс, тренинг, консультация, терапия, принцип.

Життя постійно пропонує людині несподіванки, до яких вона має бути готовою, інакше пристосування до мінливих зовнішніх обставин утруднюється, порушується і вже не вистачає сил для плідної

діяльності, нормального існування. Прикрі життєві обставини ніби навмисно виникають, щоб вчасно загартувати людину, готуючи її до справжніх проблем, до життєвих криз.

Стресових ситуацій, як відомо, не минає кожна людина, якщо наслідком є виявляти щонайменшу нестереотипну активність, робити нові кроки вперед. Повсякденна психологічна травматизація є неминучим явищем, і головне – це передусім ставлення до несприятливих життєвих обставин, різноманітних стрес-факторів. Ось чому такої популярності у наші дні набуває психологічна реабілітація.

Психологічна реабілітація – система психодіагностичних, психокорекційних, медико-психологічних, педагогічних, соціальних заходів, спрямованих на відновлення, корекцію або компенсацію порушених психічних функцій, станів, особистісного й соціально-трудоного статусу хворих та інвалідів, а також осіб, які перенесли захворювання, зазнали психічної травми в результаті різкої зміни соціальних відносин, умов життя і т. п. [5].

Актуальним завданням психологічної реабілітації є розробка ефективних методів відновлення особистісних установок, спрямованих на подолання наслідків хвороби в осіб, що перенесли нервові й психічні захворювання та потребують психологічної корекції у випадках зміни життєвих стереотипів, соціальної дезадаптації (у результаті тривалого лікування, соціальної ізоляції, стихійного лиха тощо). Особлива увага в психічній реабілітації звертається на компенсацію втрачених професійних і соціально-адаптивних якостей.

При проведенні психологічної реабілітації, як підкреслюють вчені Зубкова Т., Шахрай В., Титаренко Т. і ін., важливо дотримуватися принципів партнерства, різносторонності (різноплановості зусиль, впливів, міроприємств), єдності психосоціальних і медико-біологічних методів впливу, активності.

Принцип партнерства означає побудову реабілітаційних міроприємств таким чином, щоб забезпечити максимальне і активне включення реконвалесцентка (тобто особи, яка відновлює своє психічний, соціальний, психоматичний стан) в процес реабілітації.

Принцип різносторонності (різноплановості) зусиль (вплив міроприємств) полягає в розумінні реабілітації як складного процесу, що об'єднує зусилля не лише реконвалесцентка і спеціаліста (реабілітолога), але й зусилля різних спеціалістів (психологів, медичних і соціальних працівників, педагогів, соціологів і ін.), які забезпечують комплексний вплив на різні сфери реабілітації (психологічну, медичну, соціальну, професійну і ін.) в процесі соціалізації і ресоціалізації.

Принцип єдності психосоціальних і медико-біологічних методів впливу означає застосування в реабілітаційних програмах комплексу

різних методів реабілітації, які забезпечують відновлення адекватної системи відносин (взаємовідносин) особистості в соціальному суспільстві і стан здоров'я, а також профілактику патологічних процесів, що призводять до втрати працездатності.

Головним принципом психологічної реабілітації являється активність психопрофілактики, яка полягає в активному попередженні виникнення психологічних порушень і розладів, тобто профілактика не лише при зверненні особистості до психолога, психотерапевта, але й постійна активна психопрофілактика у вигляді діагностичних обстежень, спостережень.

Для практичного проведення реабілітації розробляються нові програми реабілітаційних міроприємств, які передбачають організаційні питання, кадрове (штатне) і ресурсне (матеріальне) забезпечення.

На сьогоднішній день в проведенні психологічної реабілітації особливе місце займає групова робота та індивідуальна робота. Саме на це звертають увагу ряд вітчизняних вчених (Тюптя Л., Талалай Х., Мельник Ю. і інші), які підкреслюють важливість проведення групової та індивідуальної роботи. Саме групова робота, згідно їх тверджень, має на своїй меті терапевтичний вплив на слухачів, виконує інформаційну функцію, а також допомагає в формуванні колективу, в якому кожен слухач зможе оптимально працювати, вчити, вчитися, розвиватися.

До форм групової роботи відносяться групові консультації, соціально-психологічні тренінги (на формування життєвих цілей, впевненості в собі, на розвиток комунікативності, самопізнання, самосвідомості, інтелектуальних здібностей, на подолання можливих стресових ситуацій, особистісного зростання, мотиваційні), заняття в школі самовиховання та різні види арт-терапії.

Групові консультації по своїй суті дають слухачам дуже багато – можливість почути думку іншого і висловити свою у великій аудиторії, що вже є терапевтично цінним. Також групові консультації можуть проводитися в формі лекцій з ціллю психопрофілактики. При підборі тем для групових консультацій варто спиратись на потреби і побажання слухачів [9].

Соціально-психологічні тренінги – один із методів активного навчання та психологічного впливу, що здійснюється в процесі групової взаємодії. В залежності від завдань умовно ці тренінги поділяють на дві великі групи:

- 1) тренінги, орієнтовані на набуття спеціальних навичок, наприклад вести ділові переговори;
- 2) тренінги, спрямовані на поглиблення досвіду аналізу ситуацій спілкування, на вирішення конфліктів.

Основна відмінність соціально-психологічного тренінгу від інших групових форм психокорекції полягає не в засвоєнні особистістю готових знань і прийомів, а в їх самостійному виробленні навичок шляхом активної участі в процесі груп взаємодії [4].

Не менш важливим у проведенні психологічної реабілітації людей, які зазнали психологічної травми, є проведення індивідуальної роботи. Проведенню індивідуальної роботи приділяють увагу такі вчені як: Титаренко Т., Бернс Р., Талалай Х. і інші. Індивідуальна робота проводиться в самому простому варіанті в ході психодіагностики: особа заохочується, якщо вона правильно виконує завдання, разом з нею виробляється оптимальна стратегія навчання, робляться спроби корекції самооцінки.

Вчені виділяють наступні показання для проведення індивідуальної (а не групової) роботи: вік особи; наявність істотних дефектів зовнішності або важких соматичних захворювань; ситуації “швидкої допомоги” (якщо в ході обстеження виявляються інтенсивні агресивні й аутоагресивні тенденції); інтимний характер проблеми (потерпілі від сексуального насильства, дисморфоманія і т.п.); кризи втрати сенсу життя; шизоїдна акцентуація і психопатія.

Індивідуальна психокорекція може проводитися в рамках різних теоретичних підходів: ігрової терапії, психодрами, когнітивної терапії, логотерапії, нейролінгвістичного програмування (НЛП) і т.д. Застосування психоаналізу і голотропного подиху, а також деяких видів тілесно-орієнтованої терапії недоцільно в роботі з дітьми і підлітками, тому що вони можуть привести до дуже негативних психологічних наслідків. Такого роду методи вимагають високої кваліфікації психолога.

Одним із прийомів проведення індивідуальних та групових робіт є проведення гештальт-терапії. Гештальт-терапія розрахована в основному на роботу з групою, але можливо її застосування в індивідуальному варіанті. Гештальт-терапія – гуманістичний і цілісний підхід до рішення психологічних проблем, що зв'язані з минулою життєдіяльністю і досвідом, який заважає в досягненні цілей. Підхід орієнтований на досвід клієнта, який виявляється в момент терапії, у безпечній обстановці.

Кінцева мета діяльності психолога і клієнта – здорове, адекватне самовираження і рішення проблем. Засновником гештальт-терапії є Фріц Перліні. Основними принципами психолога, який працює в руслі даної концепції, є:

1. Цілісний підхід.
2. Концентрація уваги за рухом тіла, засобах відбиття почуттів.
3. Інтуїтивне почуття на припинення обговорення теми.
4. Формування здатності задовольнити свої потреби.

5. Здатність визначити межі контакту.

Гештальт-терапія застосовується, в основному, у роботі з підлітками, які страждають невротами, невротичним розвитком особистості. Відносним протипоказанням є наявність психотичних станів, збудливої психопатії, схильність до самогубства або аутоагресії.

Особливого устаткування при проведенні в індивідуальному варіанті цей стиль терапії не вимагає. У гештальт-терапії вимикаються такі механізми невротичного розвитку особистості, які пов'язані з порушеннями меж між особистістю і навколишнім середовищем: проекція, інтродекція, злиття, ретрофлексія, уникнення.

У процесі роботи з психокорекції психолог створює теплу і довірчу атмосферу, пропонує клієнту згадати і пережити “тут і зараз” переживання, які травмують, виконати визначені вправи.

Для більш успішного розуміння даного виду роботи з психокорекції приводиться фрагмент запису спілкування психолога і підлітка.

Особливої актуальності у проведенні групової та індивідуальної робіт набуває арт-терапія. Арт-терапія сьогодні – це напрям сучасної психотерапії, що стрімко розвивається. Цей метод використовується у психологічній реабілітації з цілями терапевтичного впливу та при вирішенні діагностичних, корекційних, психопрофілактичних завдань.

Арт-терапія поєднує використання в терапевтичній практиці візуальних мистецтв: малюнка, живопису, монотипій, мозаїк, колажів, гриму, боді-арту, масок, ліплення, ляльок, маріонеток, інсталяцій, фотографій тощо. Арт-терапія найбільш розроблений напрямок із величезною кількістю технік, прийомів, методик. Саме з малюнка почалася історія арт-терапії як психотерапевтичного методу. Перевагами арт-терапії, крім відсутності протипоказань, є відносна простота в застосуванні, багатство матеріалів, можливість використання в поєднанні з будь-якими іншими психотерапевтичними методами та медичними засобами.

Виділяють дві функції арт-терапії, а саме: діагностична та терапевтична, основним завданням якої є зцілення особистості за допомогою мистецтва, повернення до психологічної цілісності.

Існує дві форми проведення арт-терапевтичних сесій: індивідуальна та групова арт-терапія. Індивідуальна застосовується, як правило, для осіб, із якими важко проводити вербальну психотерапію, які мають невимовні переживання та посттравматичні розлади.

Формами групової арт-терапії являються:

- 1) студійна відкрита група (неструктурована);
- 2) аналітична закрита група (розрізняються за ступенем структурованості);
- 3) тематично орієнтована група (розрізняються за ступенем відкритості й структурованості).

При груповій роботі кожна сесія містить три етапи роботи: початок і розігрів (10-25% часу сесії); образотворча діяльність (30-40% часу сесії); обговорення й завершення (35-40% часу сесії).

Теми, що найчастіше використовуються в груповій арт-терапії: пов'язані з освоєнням образотворчих матеріалів; загальні теми, що дозволяють досліджувати широке коло проблем і переживань учасників групи; теми, пов'язані з дослідженням системи стосунків і образу "Я" учасників; теми, що мають особливу значимість для роботи в парах учасників групи, та теми, призначені для роботи з сім'ями; теми, що передбачають спільну образотворчу діяльність учасників групи.

Заняття по арт-терапії зазвичай проводяться два рази в тиждень по дві години.

На сьогоднішній день запроваджені наступні напрямки арт-терапії, зокрема:

- музикотерапія – включається в арттерапію, як один із найдавніших архаїчних видів творчості напрямок надзвичайно багатий за силою впливу, широтою можливостей, існуючого емпіричного матеріалу. Прослуховування музики викликає зміни в роботі всіх фізіологічних систем організму, в емоційній і руховій сферах людини, в роботі аналізаторів, як в окремих показниках діяльності мозку, так і його функціонального стану в цілому. Під час роботи ми використовуємо різні музичні форми, використовується музика, різноманітна за стилями, жанрами, динамічними характеристиками і емоційною насиченістю.

- танцювальна терапія – це метод терапії, що використовує як інструмент виразний рух і танець. Танець допомагає процесу особистісної інтеграції та росту. Основним принципом танцювальної терапії є взаємовідношення між рухом та емоцією, тобто включенням тіла до процесу терапії. Танець – зовнішній прояв внутрішнього (до самих глибинних шарів) стану людини, природний спосіб виразити невимовне. Тіло людини створене для руху, це природно, як і дихання, адже в природі все рухається. Рух дає енергію, дозволяє вийти за межі повсякденного сприйняття, врівноважує, зцілює, породжує психічну енергію, необхідну у різних життєвих ситуаціях.

- бібліотерапія – напрямок, заснований на літературному самовираженні через творче "письмо", твір. Часто мають на увазі лікувальний вплив на психіку хворої людини читання книг. Сучасна бібліотерапія (на відміну від традиційних її форм) переважно не читання літератури, а самостійна творчість. До цього напрямку роботи входять і психолого-педагогічні читання, які проходять один раз в тиждень.

- пісочна терапія – можна розглядати як аналог предметної скульптури й роботи з об'єктами в арт-терапії. Пісочна терапія включає

створення різноманітних форм із піску, вибір і аранжування мініатюрних предметів і фігурок, що нагадує одну з форм сучасного мистецтва – предметну скульптуру. Основним атрибутом цього психотерапевтичного напрямку є піднос розміром 50x70x7 см блакитного кольору (це символізує небо й воду), заповнений піском. На полиці біля підносу з піском або в ящику поряд із ним знаходяться різноманітні предмети: іграшки, прикраси, біжутерія тощо, які використовуються при вибудовуванні пісочної композиції. Робота в пісочній терапії може проводитись як із застосуванням іграшок та різноманітних предметів, так і лише з піском, якому надають найрізноманітніших форм. На відміну від традиційного психоаналізу, роботи в пісочній психотерапії не інтерпретуються. Створення композиції з піску не вимагає особливих умінь. Роботи можуть бути як дуже простими, так і дуже складними, єдиний критерій успішності роботи – її автентичність – неповторність, динаміка, тобто все те, що викликає в глядача емпатійний відгук.

Релакс відео – ефект релаксації використовується як окремий елемент в психотерапії. Релаксація дозволяє понизити рівень напруження у тілі людини, особливо в серці і мозку, що призводить до поліпшення загального стану, накопичення енергії і кращої концентрації. Щодо релакс відео це сеанси, які проводяться з метою стабілізації психоемоційного стану (щодня, тривалістю – 45хв.)

Ароматерапія – один із методів лікування різноманітних захворювань, який базується на використанні запахів ефірних масел.

Ефірні масла – це речовина рослинного походження з специфічними хімічними і фізичними властивостями. Натуральні ефірні масла: володіють бактерицидними властивостями; заспокоюють і розслабляють нервову систему; стимулюють життєву енергію; покращують настрій [10].

На основі вище викладеного, ми можемо зробити висновок про те, що психотерапевтична група особистісного зросту сприяє поглибленню самопізнання необхідного для розвитку особистості, саморозкриття, саморегуляції, покращенню якості спілкування, а також в налагодженні комунікативних здатностей, для вирішення особистісних проблем, сприяє виявленню та залученню резервних можливостей.

Список використаних джерел

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Пер. с англ. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Зубкова Т.С. Организация и содержание работы по социальной защите женщин, детей и семьи: Учеб. пособие для студентов сред. проф. учеб. заведений / Т.С. Зубкова, Н.В. Тимошина.– М.: Академия, 2003. – 224 с.

3. Лэндретт Г.Л. Игровая терапия: Искусство отношений. – М.: Междунар. пед. академия, 1994. – 368 с.
4. Мельник Ю. Енергія тренінгу / Ю. Мельник., С. Клім. – К.: Главник, 2008. – с:144 (серія «бібліотечка соціального працівника»). – 280 с.
5. Талалай Х. Помічник у реабілітації / Х. Талалай // Соціальний захист. – 2007. – № 11. – С. 40.
6. Титаренко Т.М. Жизненный мир личности: этапы становления // Философ. и социол. мысль. – 1991. – № 1. – С. 49-58.
7. Тюптя Л.Т. Соціальна робота: теорія і практика. Навч. посібник для студ. вищих навчальних закладів / Л.Т. Тюптя, І.Б. Іванова. – К.: ВМУРОЛ „Україна”, 2004. – 408 с.
8. Шахрай В.М. Технології соціальної роботи. Навч посіб / В.М. Шахрай – К.: Центр навч. літ-ри, 2006. – 460 с.
9. Яценко Т.С. Психологічні основи групової психокорекції: Навч. Посіб./ Т.С Яценко – К.: Либідь, 1996. – 264 с.
10. <http://ua-referat.com>.

The article deals with basic information about psychological rehabilitation as a science. Importance of realization of group and individual works is exposed, in particular role of art-therapy in a psychological rehabilitation.

Keywords: psychological rehabilitation, stress, training, consultation, therapy, principle.

Отримано 22.2.2012

УДК 376-056.26

М. Полуляшенко

ДОСЛІДЖЕННЯ А.І. СЕЛЕЦЬКОГО ТА ЇХ НАУКОВЕ ЗНАЧЕННЯ

В статі розглядає наукова спадщина Андрія Івановича Селецького та її значення для розвитку корекційної педагогіки. Також визначено місце даного питання у професійно-педагогічній діяльності Андрія Івановича Селецького.

Ключові слова: корекційна педагогіка, діти-олігофрени, олігофренопедагогіка.